

ეკონომიკის სექტორების განვითარების თანამედროვე პრობლემები

ქართული სათავადაზნაურო ბანკის მართვის სისტემა და თანამედროვე საბანკო პოლიტიკა

შალვა კუტუბიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის
სამინისტროს საფინანსო-საბიუჯეტო სამმართველოს
უფროსის მოადგილე

თანამედროვე ეტაპზე საბანკო სფერო ერთ-ერთი წარმატებული და განვითარებული ბიზნესია. მის ეფექტურ ფუნქციონირებაზე მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ქვეყნის ბიზნესის განვითარება და შესაბამისად მოსახლეობის კეთილდღეობა. საქართველოში, ბოლო წლებში, საბანკო სექტორი ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდი სფეროა. თუმცა არაა დაზღვეული ხარვეზებისაგან.

ქართული სათავადაზნაურო ბანკის ჩამოყალიბება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო საქართველოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მისი დანიშნულება, მართვის სტილი და მიზნები დღესაც აქტუალურია საბანკო სისტემისათვის, რამდენადაც ყველა დემოკრატიულ ქვეყანაში საბანკო სექტორი მხარში უდგას ბიზნესს და არ იბრძვის მისი ხელში ჩასაგდებად. სამწუხაროდ, დღესდღეობით ეს პრობლემა ძალზე მწვავედ დგას საქართველოში, რაც გარკვეულწილად გვიკარნახებს ამ საკითხების კვლევას და წარსულისა და თანამედროვეს შეჯერების მიზანშეწონილობას.

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ ძალზე პრობლემური გახდა მიწების ყიდვა-გაყიდვა. ხშირ შემთხვევაში ამ დროს მყიდველებად გამოდიოდნენ არაქართველები. ამ კუთხით ქართული მიწების შენარჩუნებაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა სათავადაზნაურო ბანკმა, რომელიც 1875 წელს დაარსდა დიდი ქართველი მამულიშვილის ილია ჭავჭავაძის თაოსნობით. საგლეხო რეფორმის შემდეგ მთელი აქტუალურობით დადგა ისეთი საფინანსო ინსტიტუტის არსებობა, რომელიც იქნებოდა ეროვნული ინტერესების გამტარებელი. სწორედ ამ როლსა და დანიშნულებას ასრულებდა სათავადაზნაურო ბანკი.

ილია ჭავჭავაძემ, ბანკის დამფუძნებელ ქართველ თავადაზნაურობას მიაღებინა ისეთი წესდება, რომლის მიხედვითაც ბანკებს ენიჭებოდა სრულიად საზოგადოებრივი ხასიათი და ყოველწლიური მოგების 35-40 პროცენტი (ქუთაისის ბანკში 50 პროცენტიც კი) ხმარდებოდა მაშინდელი საქართველოს სამეურნეო ინფრასტრუქტურის, განათლებისა და კულტურის ძეგლების დაცვა-აღორძინებას. შეიძლება ითქვას, რომ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში, არ დარჩენილა საზოგადოებრივი

ცხოვრების ისეთი სფერო, სადაც სათავადაზნაურო ბანკს პოზიტიური როლი არ შეესრულებინა.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სათავადაზნაურო ბანკის მიზნებისა და დანიშნულების შესახებ თავიდანვე გამოიკვეთა ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო მიმართულება, ივანე მაჩაბლისეული, რომელსაც აგრეთვე ემხრობოდნენ დ. ყიფიანი, ნ. ნიკოლაძე, გ. თაქთაქიშვილი და ილია ჭავჭავაძისეული. ამასთან დაკავშირებით გ. ლასხიშვილი წერდა: „მე კარგად ვიცნობდი ორივე მებრძოლ მხარეს, როგორც ლიდერებს, ისე მთავარ წარმომადგენლებს. ორი წლის განმავლობაში ყურადღებით ვუსმენდი მხარეთა ორატორებს, ვკითხულობდი მათ მოხსენებებს, ვებაასებოდი ლიდერებს“¹.

აღსანიშნავია ის მნიშვნელოვანი ღონისძიებები, რასაც სათავადაზნაურო ბანკი ახორციელებდა, კერძოდ: საერთო საგანმანათლებლო სკოლისა და ტექნიკური სასწავლებლის დაარსება; კვლევითი სამუშაოების დაფინანსება და სოფლის მეურნეობისათვის კადრების მომზადება; თბილისის უნივერსიტეტისათვის შენობის აგება; წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისათვის რეგულარული დახმარების გაწევა; ნიჭიერი ახალგაზრდებისათვის სტიპენდიების დანიშვნა; კახეთის რკინიგზისა და ადგილობრივი მნიშვნელობის გზების მშენებლობაში მონაწილეობა. სარწყავი სისტემების მოწყობა; ქოლერის საწინააღმდეგო ღონისძიებების გატარება და სხვ. გარდა ამისა სათავადაზნაურო ბანკის შეხვედრები მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ქართველი მოსახლეობის შეკავშირების საქმეში. ფაქტია, რომ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველოში არ არსებობდა რაიმე სახის წარმომადგენლობითი ორგანო სათათბიროს ან პარლამენტის სახით, სადაც შეიძლებოდა კაცს გამოეთქვა თავისი გულისტკივილი ქვეყნის პრობლემებზე და ემსჯელა ერის მომავალზე. ამ თვალსაზრისით სათავადაზნაურო ბანკი იქცა ერის შემაკავშირებელ ადგილად, სადაც იკრიბებოდნენ საზოგადოების სხვადასხვა ფენის წარმომადგენლები, თავისუფლად მსჯელობდნენ ქვეყნის ეკონომიკურ პრობლემებზე და ერთად ეძიებდნენ პრობლემების

1 ლასხიშვილი გ., მემუარები, 1934წ. გვ. 44

გადაწყვეტის გზებსა და საშუალებებს. ბანკი მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ახლადფხვადგმული საბაზრო ურთიერთობებისათვის მონივნავ ინტელიგენციის მომზადებაში.

საინტერესოა ბანკის კაპიტალის სტრუქტურა და მისი წარმოშობის წყაროები, კერძოდ, იგი შედგებოდა: ძირითადი, სათადარიგო, საერთო სარგებლობის და ექსტრაორდინალური კაპიტალისაგან.

ძირითადი კაპიტალი თავადაზნაურობამ გაიღო იმ ფულისაგან, რომელიც მათ მიიღეს მთავრობისაგან ყმების გათავისუფლებისათვის, ნაბოძები 160000 მანეთისაგან, რომელსაც ყოველწლიურად ემატებოდა მოგების 10%. რაც შეეხება გრძელვადიან სესხს, იგი წარმოიქმნა თავადაზნაურობის შენატანებისაგან და ყოველწლიურად იზრდებოდა მოგების 10%-ის მიმატებით.

სათადარიგო კაპიტალი წარმოიქმნა თავადაზნაურობის იმ შენატანებისაგან, რომელთაც ყმებისთვის ფული არ მიუღიათ და მოგების ანარიცხებიდან. სათადარიგო კაპიტალში ყოველწლიურად ირიცხებოდა მოგების 10%. ბანკის წესდების თანახმად, სათადარიგო კაპიტალი, ინახებოდა სახელმწიფო ბანკის თბილისის განყოფილებაში ან ფასიანი ქაღალდების სახით.

საერთო სარგებლობის კაპიტალი წარმოიქმნებოდა ბანკის ყოველწლიური მოგების 45%-ის, ხოლო 1881 წლიდან 35%-ის ოდენობით. ამ კაპიტალის მიზანი იყო თბილისის გუბერნიის მინათმფლობელთა და მინათმოქმედთა საერთო საჭიროებების დაკმაყოფილება. საერთო სარგებლობის კაპიტალის განაწილებაში მონაწილეობდა საზედამხედველი კომიტეტი, რასაც საერთო კრება ამტკიცებდა.

ექსტრაორდინალური კაპიტალი ბანკის ყოველწლიური მოგების 5%-იანი ანარიცხებიდან წარმოიქმნებოდა და განკუთვნილი იყო ბანკის დამაარსებელი გაჭირვებული წევრებისათვის დასახმარებლად, აგრეთვე ცალკეულ უბედურ შემთხვევებში ფულადი დახმარების აღმოსაჩენად. მასაც საზედამხედველო კომიტეტი განკარგავდა პოლიციის ან სამაზრო წინამძღოლების მიერ გაცემული მოწმობის საფუძველზე.

თავისებურებებით ხაქსიათდებოდა ბანკის მაშინდელი მმართველობა. საადგილმამულო ბანკის მენეჯმენტს საერთო კრებიდან კრებამდე ახორციელებდა გამგეობა, რომელშიც თავიდან შედიოდა თავმჯდომარე და ორი დირექტორი, ხოლო შემდგომ თავმჯდომარე და სამი დირექტორი. გამგეობის წევრები ურთიერთშორის ინანილებდნენ მოვალეობებს, მაგალითად, გამგეობის ერთ-ერთი წევრი იმავ დროს ასრულებდა მოლარის მოვალეობას. ზოგადად გამგეობა ხელმძღვანელობდა სამმართველო ხარჯების ეკონომიურობის პრინციპით. გამგეობასთან არსებობდა კომისია ხუთი წევრის შემადგენლობით, რომელსაც წევრი დამფუძნებლებიდან ირჩევდა საერთო კრება. მათი მოვალეობა იყო შეეფასებინათ დაგირავებული მამულები. რაც

მთავარია ეს შემფასებლები გამგეობისაგან დამოუკიდებელი იყვნენ, თუმცა ხშირად ისინი გადამეტებულიად აფასებდნენ დასაგირავებელ მამულს, რაც ბანკის ზარალს იწვევდა.

80-იანი წლების დასაწყისში ბანკის საქმეთა მართვაში დადგა წარმომადგენლობითი საწყისების შეტანის საკითხი, როდესაც მასში გადამწყვეტი ხმის უფლებით 1200-ზე მეტი კაცი მონაწილეობდა და მართვა არაეფექტური ხდებოდა. ამის გამო გამგეობამ დროულად სცნო წარმომადგენლობითი კრებების მოწონების საჭიროება და თავის მოვალეობად ჩათვალა ეზრუნა წესდების სათანადო პარაგრაფების შეცვლისათვის პროექტის შედგენაზე.

სათავადაზნაურო ბანკში მძაფრი კამათი მიმდინარეობდა საბანკო კრედიტის დაბრუნებადობასთან დაკავშირებით. კრედიტის დაბრუნება მაშინაც პრობლემური იყო სხვადასხვა მიზეზთა გამო. დ. ყიფიანი, ნ. ნიკოლაძე, გ. თაქთაქიშვილი, ი. მაჩაბელი მხარს უჭერდნენ მამულების გაუყიდაობას სესხის დაუბრუნებლობის შემთხვევაშიც კი, მიაჩნდათ, რომ მამულები უნდა გადასულიყო ბანკის გამგებლობაში და როცა მსესხებელი დააბრუნებდა კრედიტს, ისევ გადასცემოდა მსესხებელს. ერთი შეხედვით, ეს პოზიცია კეთილშობილური იყო მსესხებელთა მხარდასაჭერად, მაგრამ მიუღებელი იყო საბანკო საქმიანობის ფინანსური მდგრადობის შენარჩუნების თვალსაზრისით.

ამასთან აღსანიშნავია, რომ ზოგადად იმაზეც იყო დავა, ბანკი მოკლევადიან სესხებს უნდა გასცემდეს თუ გრძელვადიანს ადგილ-მამულების შესანარჩუნებლად ანუ სავაჭრო-სამრეწველო მიმართულების უნდა ყოფილიყო თუ საადგილმამულო? მაგალითად, ნ. ნიკოლაძე წერილში „ქუთაისის ბანკის საქმე“, ბანკის დანიშნულებას და მიზანს შემდეგნაირად განმარტავს: „ბანკის დაარსების უმთავრესი მიზანი და საფუძველი, როგორც ყველა გონიერმა პირმა იცის ჩვენში ის იყო, რომ თუ ჩვენ არ გვექნება ჩვენი საკუთარი ბანკი, ჩვენთვის და ჩვენს მიერ დაარსებული, მთელი ჩვენი მამულები ხელიდან წაგვივა და სხვას დარჩება. ამ უმთავრეს მიზანს აბია მეორე, აგრეთვე მძიმე და საჭირო მიზანი: ბანკის შემოსავალი უნდა მოხმარდეს ჩვენი საზოგადოების საჭიროებას, მისი შვილების აღზრდას, განათლებას, მდგომარეობის გაუმჯობესებას და სხვა. მეორე წერილში „ბანკის საქმე ჩვენში“ აღნიშნავს, რომ ჩვენ გვესაჭიროება არა სამრეწველო და სავაჭრო ბანკი, არამედ ადგილ-მამულის კრედიტი“, „ადვილად მისახვდომია, რომ იმისთანა ქვეყანაში, სადაც დიდი ვაჭრობა, წარმოება, ალებ-მიცემა არის, ფულიც ძლიერ ხშირად და მალ-მალე გადადის ერთი ხელიდან მეორეში, და ბანკშიაც ხშირად შედის და გამოდის.

მაგრამ ყველა კაცი ვაჭარი და ალებ-მიცემი ხომ არ არის, ყველას იმისთანა საქმეები ხომ არ აქვს, რომელსაც დღეს ათასი თუმნებით შემოუ-

დის ფული და ხვალ ორი ამოდენა ეხარჯება და სჭირდება. არიან ისეთი პირები, რომელთაც ფული ბლომად აქვთ და ფული სულაც არ სჭირიათ, არიან იმისთანებიც, რომელთაც ფული ნიადაგ სჭირიათ და არასოდეს კი არ აქვთ, არიან ადგილ-მამულის მეპატრონეები, რომელთაც ფული სჭირიათ ქარხნის გასაშენებლად, ან სახლის დასადგამად. იმათ აქვთ გვარიანი ადგილ-მამული, რომელსაც გვარიანად შემოაქვს პური, ან ღვინო, ან სხვა მოსავალი, მაგრამ ფულათ ფული კი არა აქვთ; აი, ამისთანა პირების სასარგებლოდ მოგონილია სულ სხვანაირი დანესებულება, რომელიც თითქმის სრულიადაც არ ჩამოგავს ზემო აღწერილ ბანკს, და რომელსაც საზოგადოთ „ადგილ-მამულის კრედიტს“ ეძახიან. მაშასადამე ჩვენ გვჭირდება მხოლოდ ხანგრძლივი კრედიტი, რომელმაც გრძელვადიანი სესხით უნდა ჩაუდგას სული ჩვენი ადგილ-მამულის პატრონებს. იმათ სრულიად არ გამოადგება იმ ბანკების მაგალითი, რომელნიც მოკლევადიან სესხს არიგებენ და მცირე თანხით კმაყოფილდებიან. ახლა ჩვენ ის უნდა გამოვიკვლიოთ, თუ საიდან და როგორ უნდა იშოვოს „ძლიერ ბევრი ფული“ ჩვენმა ბანკმა“. „... ჩვენ უნდა გვახსოვდეს, რომ ის დანესებულება, რომელსაც ევროპაში და რუსეთში ბანკს ეძახიან, ჩვენ სრულიადაც არ გამოგვადგება. ჩვენ სჯაში ამ საქმის თაობაზე, ჩვენ უნდა გვახსოვდეს, რომ ბანკია ჩვენში მართო ის დანესებულება, რომელსაც ჰქვია სახელად „ადგილ-მამულის კრედიტი“.³

ნ. ნიკოლაძის მიერ შემოთავაზებული „საადგილმამულო კრედიტის“ ბანკის პრინციპები ემყარებოდა დაგირავებული მამულების გაუყიდავობას. ნ. ნიკოლაძე ფიქრობდა, ბანკის სახით აღმოჩინა გაბურჟუზებულ თავადაზნაურთა მყარ საფუძველზე დგომის საშუალება, რომ მამულების მუდმივი გადაგირავებით ნაკლებად ეზრუნათ ვალის გადახდაზე და მამულებიც ხელუხლებელი დარჩენოდით. მაგრამ ასეთი ბანკის არსებობა შეუძლებელი იყო. ცხადია ეს ნ. ნიკოლაძის მცდარი შეხედულება იყო, რომელიც მოგვიანებით მან თვითონვე აღიარა. „... ორიოდე წლის შემდეგ ბანკების გამართვისა ჩვენი მამულების უმეტესი ნაწილი ბანკებს ექნება დაგირავებული. ფული ბანკის მოვალეებს დახარჯული ექნება, – ამას რალა ლაპარაკი უნდა“.⁴

ბანკის სალაროების დაცარიელების საშიშროება, აიძულა ნ. ნიკოლაძე ელიარებინა ბანკსა და მსესხებელს შორის თავმდები ყოფილიყო ბანკში დაგირავებული მამული. იგი საბოლოოდ იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ თუ ფულის ამღებმა დროზე თავისი ვალი არ გადაიხადა, ან სარგებელი არ შემოიტანა, ბანკს შეეძლება მისი საწინდარი – მამულის გაყიდვა

ზემოაღნიშნულისაგან განსხვავებით ილია ჭავჭავაძეს გააჩნდა სრულიად განსხვავებული მიდგომები. იგი მიუთითებდა, რომ გადაუხდელი სესხის შემთხვევაში ბანკი ვალდებულია გაასხვისოს გირა-

ოში ჩადებული მამულები, წინააღმდეგ შემთხვევაში ბანკი დარჩებოდა უფულოდ, ვერ გადაწყვეტდა მის წინაშე მდგომ ამოცანებს და შეიძლება გაკოტრების საშიშროების წინაშეც აღოჩენილიყო.

ცნობილი მკვლევარი ს. ხუნდაძე მონოგრაფიაში „დიმიტრი ყიფიანი“ განიხილავს საბანკო შეხედულებებს და აღნიშნავს: „ი. ჭავჭავაძეც ცდილობდა ბანკი თავადაზნაურობის სოფლის მეურნეობის და სანარმოო აღორძინების მთავარ ცენტრად გადაექცია. მისი გეგმით, სოფლის მეურნეობის ახალ რაციონალურ საფუძველზე მოწყობა და მისი სანარმოო იარაღების გაუმჯობესება ერთ-ერთი პირობა იყო თავადაზნაურთა გადასარჩენად“. ⁵ ამის ნათელი მაგალითია ი. ჭავჭავაძის საპროგრამო სიტყვა 1875 წლის 3 თებერვლის სხდომაზე, რომელშიც ჩამოაყალიბა ბანკის ძირითადი სახელმძღვანელო პრინციპები. მან განაცხადა: „წინა დღეების გაცხარებულმა ბაასმა ცხადად გვიჩვენა ჩვენ, რომ მრავალ ჩვენგანს ბანკის დანესების საგანი არ უცვნიდა, ან უცვნიდა და შესაბამისი ყურადღება არ ამ თითოეულ პირთა სასარგებლოდ აშენებულა ტყუილი იმედი, რომ ვინც მშიერნი ვართ, ბანკმა უნდა გაგვადლოსო, ვინც მწყურვალნი ვართ, ბანკმა უნდა გვასვასო. და ვისაც მამულებზე კანონიერი საბუთები არ გვაქვსო, ბანკმა ისეც უნდა დაგვიჯეროსო, რომ მამულები გვაქვსო. არა ბატონებო, ჩვენი ბანკი მშიერს ვერ გააძლავს, მწყურვალს წყალს ვერ შეასმევს, და თუ არა მტკიცე საბუთი, ვერავის ვერ დაუჯერებს, რომ მამულის პატრონია. ჩვენ ბანკს რომ ეგენი ეკისროს, პირველი, რომ ქვეყანას სიგელად არ ვეყოლებოდით, მეორე, რომ მაგ კისრულს ბანკი თან გადაჰყვებოდა. ეს წუთისოფელი ისეთია, რომ ვინც თვითონ არ იბრძვის დღიურის ლუკმისათვის, იმის ბედი გადაწყვეტილია. იმას შეიძლება ერთ დღეს კაცმა კაცთმოყვარეობით უშველოს, მაგრამ მას მერმედ მაინც ისევ მშიერია, ისევ გასაძლომია და ერთი გვითხარით, როდემდის უნდა ვაძლოთ“.

მეცხრამეტე საუკუნის 90-იან წლებში საბაზრო ურთიერთობათა განვითარებამ მძლავრი ბიძგი მისცა ეკონომიკურ აღმავლობას. ფართოდ განვითარდა სავაჭრო-სასაქონლო ურთიერთობები, თავადაზნაურთა ნაწილი გადაიქცა მრეწველად. ბანკის წესდებით მსესხებლებს ბანკის წევრის უფლება ჰქონდათ და მათ გადაწყვიტეს ბანკი მთლიანად ჩაეყენებინათ თავადაზნაურთა სამსახურში. თავადაზნაურობა ბანკის მმართველობით მაინც უკმაყოფილო რჩებოდა. მათგან გამოირჩეოდნენ: დ. მუსხელიშვილი, რ. ანდრონიკაშვილი, რ. ვაჩნაძე, ნიკ. ორბელიანი, გ. გაბაშვილი, დ. ვეზირიშვილი, მიხ. მაჩაბელი, ვასიკო მაჩაბელი და სხვები. მოგვიანებით ამ ჯგუფს შეუერთდა ბანკის გამგეობის წევრი და ერთ-ერთი დირექტორი ივანე მაჩაბელი, რომელიც ამ ჯგუფის ბელადი გახდა.

მაშინდელი საბანკო პოლიტიკის მიმართ არანაკლები საყვედურები ისმოდა, რადგან იგი გარ-

3 ნ. ნიკოლაძე, თხზ, ტ. 3, გვ. 30-35

4 ნ. ნიკოლაძე, თხზ, ტ. 3, გვ. 26-27

5 ს. ხუნდაძე, ნარკვევები, 1941 წელი, გვ. 170

კვეულნილად ხელს, უწყობდა თავადაზნაურობას, შეენარჩუნებინა ადგილ-მამულები და გაძლიერებულიყო. თუმცა სანინალმდეგო მოსაზრებებიც არსებობდა. მაგალითად, ამ პრობლემასთან დაკავშირებით ს. ხუნდაძე მიუთითებს, რომ „ბანკმა ხელი შეუწყო თავადაზნაურობის არა გაძლიერებას, არამედ ეკონომიკურ გაღატაკებას“.⁶

მეტად საინტერესოა ამ პოლემიკაში დიმიტრი ყიფიანის პოზიცია, რომელიც გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე ილია ჭავჭავაძის წერილებს გამოეხმაურა, სადაც თბილისისა და ქუთაისის ბანკების დამფუძნებლები იყვნენ გაკრიტიკებული. იგი წერს - „ამის პასუხად ნუ გამიკადნიერდებით და ასე მოგახსენებთ: ბანკი ჩვენი დანესებულია, ჩვენის ფულითა და ჩვენის ხელით არის აშენებული. ნუთუ შესაძლებელი უნდა იყოს, რომ კაცი, ამხანაგობა, მთელი თავადაზნაურობა აშენებდეს რასმე და არ იცოდეს კი, რას აშენებს?“⁷ დ. ყიფიანმა პოლემიკური სტატიების მთელ სერიაში სადავო საკითხები შემდეგ სამ მუხლად ჩამოაყალიბა: 1. სესხის სარგებელი ჩვენ, ფულის პატრონებს, მოგვეთხოვებოდეს იმ ზომით, რა ზომითაც სახელმწიფო ბანკი სთხოვს აზნაურობას სახაზინო ფულზე; 2. ჩვენ ფულის პატრონებს, ზოგიერთს შემთხვევაში ისეთი შეღავათი გვეძლეოდეს, როგორსაც ის ბანკი აძლევს თავის მოვალეებს, ფულის არა-პატრონებს; 3. ჩვენი ვადაცადაცილებული მამულები, ჯერ თქვენს გამგებლობაში მიიღეთ და თუ ვალის განმედა უიმედო აღმოჩნდა, მაშინ აიღეთ და გაყიდეთ.⁸

ზემოაღნიშნულიდან ორი დასკვნა შეიძლება გამოვიტანო, ერთი, რომ სახაზინო კრედიტი უფრო დაბალპროცენტიანი იყო და ცალკეულ შემთხვევებში შეღავათებსაც ითვალისწინებდა და მეორე დ. ყიფიანს კვლავ წინა პლანზე აქვს წამოწეული თავადაზნაურთა ინტერესების დაცვა და არა საბანკო საქმიანობის მოთხოვნები.

ამასთან ილია ჭავჭავაძე მრავალჯერ აღნიშნავდა, რომ ბანკი თავადაზნაურობამ დააარსა და ამისთვის მხოლოდ თავადაზნაურობას უნდა ემსახუროსო, ეს სრულიად მიუღებელი და შეუძლებელი იყო. ეს ბრძოლა და კამათი მიმდინარეობდა ბანკის არსებობის მთელი 30 წლის განმავლობაში და ილია მთელი ამ ხნის მანძილზე საკუთარი მხრებით ეზიდებოდა ამ ტვირთს ქვეყნის კეთილდღეობისათვის.

თუმცა, უნდა ითქვას იმ ფაქტზეც, რომ განსაკუთრებით ბევრი მამული დარჩა გირაოში ვალის გადაუხდელობის გამო. ისმის კითხვა, რამ გამოიწვია ასეთი ვითარება? ამის მიზეზი შეიძლება ყოფილიყო დაგირავებული მამულების გადამეტებული შეფასება და ასეთ შემთხვევებსაც ჰქონდა ადგილი, მაგრამ მთავარი იყო საყოველთაო ეკონომიკური კრიზისი, რომელმაც მოიცვა მთელი რუსეთის იმპერია და არა მარტო რუსეთი, არამედ მთელი ევრო-

პაც, რაც სულ უფრო ძლიერდებოდა და 1883-1884 წლებში კულმინაციას მიაღწია. ამ კრიზისს ვერ ასცდა საქართველო, იგი მოედო მთელ ამიერკავკასიას.

ბანკის საკრედიტო ოპერაციები განსაკუთრებით წარმატებული გახდა 80-იანი წლების დასასრულს, გაიზარდა ბირჟაზე გირავნობის ფურცლების კურსი. 1889 წელს გაიჭა 675500 მანეთის სესხი ხოლო 1892 წელს 1807000 მანეთის, ანუ სამ წელიწადში 167,5 პროცენტით გაიზარდა.

სათავადაზნაურო ბანკის ღირსების, მოღვაწეობის, საზოგადოებრივი მნიშვნელობისა და ბანკის ხელმძღვანელ პირთა შეფასებას გულგრილად არ უყურებდნენ მაშინდელი საზოგადო მოღვაწენი. მაგალითად, სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ერთ-ერთი ლიდერი გაიოზ ლასხიშვილი თავის მემუარებში წერს: „1895 წელს მე პირველად ვიხილე ბანკის კრება და გავხდი მოწმე იმ „უმაგალითო“ ბრძოლისა, რომელსაც მაშინ „ბანკოვიადას“ ეძახოდნენ. პოზიციის მხრით, თვით ჭავჭავაძე - ზედამხედველი კომიტეტის თავმჯდომარე, თავადი პეტრე გრუზინსკი, ალ. ჩოლოყაშვილი, დავით ავალიშვილი, ვლადიმერ მელქაძე და სხვები. ოპოზიციის მხრით თვით ივ. მაჩაბელი, ნიკოლოზ ორბელიანი, მიხეილ მაჩაბელი, ექ. გაბაშვილი და სხვანი. მიდიოდა კამათი. კამათი გადადიოდა პრესაში, ქუჩაში, ოჯახში. ქართული საზოგადოება დაყოფილი იყო ორ ბანაკად და რამდენიმე წელი მიმდინარეობდა დაუნდობელი ბრძოლა ინტრიგებით, ლანძღვა-გინებით. ახლა კარგად ჩანს, რომ ეს იყო ბრძოლა ბანკის საქმიანობის განვითარებისათვის და სხვა არაფერი.“⁹

ამ მხრივ საინტერესოა ა. ჯორჯაძის შეხედულება სათავადაზნაურო ბანკზე. ილია არ იყო ერთი რომელიმე კლასის მოსარჩელე, მით უმეტეს თავადაზნაურობისა. იგი იბრძოდა მთელი ქართველი ერის კეთილდღეობისათვის. განურჩევლად წევრებისა და ბანკის შემოსავალს ქართული საქმისათვის იყენებდა.

საქართველოს ორი დიდი მოღვაწე, ილია და აკაკი შეთანხმებულად ხელმძღვანელობდნენ ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას, არსებითად დაშორდნენ ერთმანეთს ბანკის როლსა და მნიშვნელობაში, რადგან აკაკი თვლიდა, რომ სათავადაზნაურო ბანკებისათვის ჯერ კიდევ მოუშზადებელი ვიყავით. ეს პოზიცია საფუძვლიანად გააკრიტიკა ილია ჭავჭავაძემ და ამით მორჩა კიდევ ეს ბრძოლა.

სათავადაზნაურო ბანკის საქმიანობის შეფასებისას გვერდს ვერ ავუვლით კრედიტის გაიაფებისათვის ზრუნვას. ამის ნათელი მაგალითია ფინანსთა სამინისტროსათვის თხოვნა გირავნობის ფურცლების 6%-დან 5%-მდე შემცირების თაობაზე, რაშიც მათ თანხმობა მიიღეს.

საქართველოს საბანკო საკრედიტო ინსტიტუ-

6 ს. ხუნდაძე: „დიმიტრი ყიფიანი“, 1936. გვ. 52

7 გაზ. „ივერია“, 1886, N136

8 ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 7, 1968, N369

9 გ. ლასხიშვილი, მემუარები, თბ, 1934, გვ. 93-94

ტების განვითარებაში ბოლო პერიოდის განმავლობაში შეინიშნება ბანკების რაოდენობის შემცირება. მთი რაოდენობა 2000 წლის 32 ერთეულიდან 2015 წელს 19 ერთეულამდე შემცირდა. სამაგიეროდ, გაიზარდა არასაბანკო საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციების რაოდენობა.

2003–2015 წლებში საბანკო საქმიანობის განვითარების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ საბანკო ბიზნესის შემოსავლები აღნიშნულ პერიოდში 21,9-ჯერ გაიზარდა, ხოლო მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა მხოლოდ 3,8-ჯერ. მოცულობით გამოსახულებაში მაჩვენებლები ასე გამოიყურება - საბანკო შემოსავლებმა 6 მლნ. ლარს გადააჭარბა, მაშინ როცა მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდამ 1 მილრდ ლარი შეადგინა. თუ ამ მაჩვენებლებს სათავადაზნაურო ბანკისას შვადარებთ მაშინ საბანკო შემოსავლები გაიზარდა 7,2-ჯერ, ხოლო მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა 5,9-ჯერ. ეს იმის მაჩვენებელია, რომ თანამედროვე ბანკებს საკმაოდ მაღალი საპროცენტო განაკვეთები აქვთ დაწესებული, რის გამოც ბიზნეს სექტორი ეფექტიანად ვერ იყენებს აღებულ კრედიტს.

მიგვაჩნია, რომ თანამედროვე საბანკო სისტემამ უნდა გაითვალისწინოს სათავადაზნაურო ბანკის აღნიშნული გამოცდილება, რომელიც ერთი მხრივ საშუალებას მისცემს მას წარმატებით იფუნქციონიროს, ხოლო მეორე მხრივ ხელს შეუწყობს ბიზნესის განვითარებას საქართველოში.

ხაზი უნდა გაესვას სათავადაზნაურო ბანკის საქველმოქმედო საქმიანობას, რომელიც თანამედროვე ბანკებისათვის იშვიათობას წარმოადგენს ან საერთოდ უგულვებელყოფილია. ასე მაგალითად, 1875-1909 წლებში ბანკის მიერ ამ მიმართულებით განხორციელებულმა ღონისძიებებმა 1944136 ლარი შეადგინა, რაც იმ პერიოდისათვის დიდი თანხა იყო.¹⁰

თითქმის ყველა ქვეყანაში საბანკო სექტორი მხარში უდგას ბიზნესს და არ იბრძვის მის ხელში ჩასაგდებად, სამწუხაროდ დღესდღეობით ეს პრობლემა ძალზე მწვავედ დგას საქართველოში, რაც დაუყოვნებლივ უნდა გამოსწორდეს მთავრობისა და ეროვნული ბანკის ძალისხმევით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლასხიშვილი გ., მემუარები, თბ, 1934
2. ნიკოლაძე ნ., თხზ, ტ. 4
3. გაზეთი „ზაკავკაზი“, 1910
4. ხუნდაძე ს., ნარკვევები, 1941
5. ხუნდაძე ს., „დიმიტრი ყიფიანი“, 1936
6. გაზ. „ივერია“, 1886, N136
7. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. 7, 1968, N369

10 გაზეთი „ზაკავკაზი“ 1910, გვ. 230